

PRILOG PROUČAVANJU POSTANKA TRUBADURSKOG PJESNIŠTVA

VERA GERERSDORFER
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 840-1.09
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primljeno : 1988-12-19
Received

Poslije kritičkog osvrta na kapitalne teze o postanku trubadurskog lirskog pjesništva od Dieza do novijih i suvremenih znanstvenika, autor izlaže svoju okcitanšku tezu koju temelji na povijesnim i društveno-civilizacijskim pojavama karakterističnim za Južnu Francusku ili Okcitaniju, domovinu trubadura, u XII. stoljeću. Ukazujući *grosso modo* i na bitne značajke okcitanskog duha i mentaliteta, koji se u trubadurskoj poeziji mogu prepoznati i rekonstruirati, do daljnjih proučavanja, on zaključuje da je:

– trubadursko pjesništvo po svom postanku izvorna južnofrancuska pjesnička umjetnost, nastala na tlu Okcitanije, od koje su trubaduri izvorni generacijski produkt;

– ova originalna umjetnost obilježena je i svim utjecajima s kojima je ne samo mogla, nego i morala doći u dodir, s utjecajem arapsko-andaluzijske lirike, južnofrancuskog folklor, latinskih liturgijskih obreda pa i katarskog pogleda na svijet;

– kozmopolitski, internacionalni i interrasni okcitanski duh u njoj sačuvan autentično, originalno, nadasve poetski sublimirano i čisto.

Poslije Jeana de Notredame, jednoga od prvih koji je još 1575. godine u djelu *Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux*, porijeklo trubadurskog pjesništva pokušavao otkriti u Provansi, do danas o problemu tog istog postanka napisan je čitav niz značajnih teoretskih rasprava i studija, zavisno kako od duha vremena kada su nastale, tako i o stupnju i razini znanstveno-istraživačkih saznanja i rezultata, koji su njihovim autorima bili na raspolaganju.¹

U doba romantizma, kada metodologiju znanstvenog istraživanja često zamjenjuje divljenje i kada parolom *homo non intelligendo fit omnia* pojam stvaralačkog znanja jeziku inteligencije daje novi prizvuk, ne začuđuje da se je trubadursko pjesništvo smatralo plodom spontanog pučkog stvaranja. Tako već godine 1826. Friedrich Diez postavlja tezu po kojoj bi pjesme jednoga od prvih poznatih trubadura Vilima IX, grofa VII, puatrevinskog i vojvode XI. akvitanskog, činile prijelaz od pučkog pjesništva žonglera

¹ Pregled svih starijih teorija o porijeklu trubadurskog pjesništva s bogatom bibliografijom dala je Katha Axhausen, *Die Theorien über den Ursprung der provenzalischen Lyrik*, marburška teza, 1937. Novije bibliografske podatke iznijeli smo u našem radu »Osnovni problemi trubadurskog pjesništva«, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru. Razdio lingvističko-filološki (7) 1972/1973, Zadar 1973, 365/1-366. U daljnjem tekstu: »Osnovni problemi . . .« Izdvajamo za ovaj napis sljedeće relevantne radove Charlesa Camproux: *Le Joy des Troubadours*, Montpellier 1965; – *Les troubadours, Rev. langues romanes*, LXXXI, 1975, 151-194; – *Écrits sur les Troubadours et la civilisation occitane du moyen âge*. 1. Castelnau-le-Lez, Occitania et Toulouse, Inst. d'Et. occit., 1984.

na dvorsko pjesništvo. Tako je utemeljena jedna od najstarijih teza o genezi trubadurske lirike, pučka ili folklorna teza. Njoj će najprecizniji oblik dati Gaston Paris u studiji *Les Origines de la poésie lyrique en France au moyen âge*, *Journal des Savants*, 1892, u kojoj se trubadursko pjesništvo objašnjava kao književna transpozicija veoma drevnih pučkih tema o raspojasanim poganskim svibanjskim svetkovinama. Te potonje uostalom i nisu drugo nego gajenje drevnog Venerina kulta u kasnijem srednjovjekovlju. Ukratko, Gaston Paris u trubadurskom pjesništvu nazire također pučko, narodno pjesništvo.

Različite vidove folklorne teze, s kojom se i on slaže, raščlanio je Alfred Jeanroy u svojoj knjizi pod istim naslovom, *Les Origines de la poésie lyrique en France au moyen âge*, treće izdanje 1925 g. Ali, Jeanroyova metoda je modernija, naprednija. On je jedan od prvih koji skreće pažnju na potrebu istraživanja i društvene sredine iz koje su potekli trubaduri i on otkriva poganski duh u jednoj zemlji i u jednom stoljeću koji su bili duboko kristijanizirani, u jednom društvu strogo discipliniranom i hijerarhiziranom.

Folklornu tezu podržavao je i Vossler u svojim studijama o Marcabrunu, Bernardu od Ventadorna i Vilimu IX. i ona je našla pristaše i među kritičarima zainteresiranim za tajne pretpovijesti. Tako je npr. Denis Daurat, čiji je ukus za primitivne religije i civilizacije dobro poznat, veoma poetično interpretirao baladu o majskoj gospi u radu »*A l'entrada del tems clar*«. U njoj on nazire sjećanje na veoma drevnu civilizaciju u kojoj je ženi pripadalo prvenstvo u upravljanju javnim poslovima. Međutim, nova arheološka otkrivanja nisu mogla potvrditi eventualno postojanje jedne takve civilizacije u zemljama prethodnicama stare Galije. Po zakonu sudbine mnogih teorija, i pučko-folklorna teza s vremenom je počela sve više gubiti na snazi i uvjerljivosti. U cjelini su je odbacili veliki francuski filolog i medijevist Josèphe Bédier i ukrajinski romanist Scheludko u svojoj veoma sugestivnoj raspravi »*Beiträge zur Entstehungsgeschichte der altprovenzalischen Lyrik. Die Volksliedertheorie*« (*Zeitschrift für franz. Sprache und Literatur*, LII / 1929, str. 1 ss. 201 ss.)

Daleko upornije branitelje je imala arapska teza koja početke trubadurskog pjesništva dovodi u vezu s utjecajima mozarapske civilizacije u Španjolskoj. Nju već u XVI. stoljeću zastupa Talijan Giammaria Barbieri.

Godine 1813. Sismondi u djelu *De la littérature du Midi de l'Europe* I, ukazuje na arapske utjecaje na romansko lirsko pjesništvo. To će isto četiri godine kasnije učiniti Fauriel u *Histoire de la poésie provençale*. On je u mistici trubadura naslućivao nedvojbenu utjecaj arapske mistike da bi istovremeno branio i folklornu tezu, ali samo s obzirom na »objektivne« pjesničke rodove.

Arapsku tezu sa stanovitim rezervama je prihvatio i F. Schack u svojoj godine 1877. objavljenom knjizi o pjesništvu i umjetnosti Arapa u Španjolskoj i na Siciliji. Ukazujući na mogućnosti arapskog utjecaja posredstvom Mozaraba i Židova, Schack ipak priznaje da nije bitno izmijenio samu prirodu i karakter romanskog lirskog pjesništva.

Julian Ribera izdaje god. 1912. studiju o *Divanu Ibn Qzmana*. Lirika tog arapskog pjesnika koji je umro u Cordobi 1159, dakle otprilike trideset godina nakon Vilima IX, prvog trubadura, približava se romanskoj pjesničkoj tradiciji, dok se od klasične arapske lirike razlikuje po tematici i po jezičnim osobinama. U obliku »zadjala« što ga upotrebljava Ibn Qzman arabisti vide velike sličnosti s nekim pjesmama južnofrancuskih lirskih pjesnika.

K. Burdach u studiji »Über den Ursprung des mittelalterlichen Minnesangs, Liebesromans und Frauendienstes (Sitzungsberichte der Preuss. Akad. d. Wiss., 1918) uspoređivao je arapsko pjesništvo s pjesništvom srednjovjekovne Evrope i, prema arapskoj tezi, taj je autor zauzeo pozitivan stav nalazeći u prilog njoj najjači argumenat u samim temama arapske poezije koje su starije od tema trubadurske lirike.

Godine 1931. R. Erckman ponovno prihvaća Faurielovu tezu o neposrednom utjecaju arapskog viteštva na kršćanske vitezove i rođenje trubadurskog pjesništva. Iste godine češki znanstvenik A. R. Nykl osnovnu temu trubadurske lirike, zabranjenu, »platonsku« ljubav, tumači kao rezultat utjecaja andaluzijske književnosti arapskog jezičnog izraza.

Ménendez Pidal u *Poésie arabe et poésie européenne* (1938) porijeklo trubadurske umjetnosti izvodi iz nekoliko izvora: iz pučke lirike južnofrancuskih žonglera, iz latinske poezije svećenika i redovnika te iz samoga života na dvorovima južnofrancuskih feudalaca. I on zaključuje da okcitanško lirsko pjesništvo nije moglo nastati bez značajne intervencije arapskoandaluzijske lirike.

Poznati suvremeni tumač trubadurske umjetnosti René Nelli ističe također gotovo apsolutnu sličnost između andaluzijskog erotičnog pjesništva i erotike trubadura. To isto mišljenje zastupa i drugi suvremeni okcitanolog Charles Camproux. Katalonska lirski pjesnička škola u doba Jakova II aragonskog (1291-1327) djelovala je bez sumnje i u XI. i XII. stoljeću: slučaj Arnauda II. iz Villeneuvea, koji je pisao na dvoru tog kralja na latinskom, arapskom i okcitanском jeziku nije bio osamljen, a vjerojatno ni prvi slučaj.²

R. Briffault u *Les Troubadours et le sentiment romanesque* (1945) i d'Armana u *Le Vénusberg des Troubadours* (1949) jednako zastupaju arapsku tezu. Nešto ranije u broju što ga *Cahiers du Sud* posvećuju »okcitanском geniju i čovjeku-mediterancu«, Mohamet el Fasi također govori o arapsko-andaluzijskom pjesništvu i njegovu utjecaju na južnofrancuske trubadure³ dok E. Dermemghem u svojem napisu »Les grands thèmes de la poésie amoureuse chez les Arabes précurseurs des poètes d'Occ« (*Cahiers du Sud*, 1943, str. 26-38) pokušava odvojiti odnosno lučiti sadržaj od oblika da bi obilježio obrise arapskog utjecaja na trubadure.

² Charles Camproux, *Le Joy des Troubadours*, 223.

³ Charles Camproux, u svojoj ovdje na više mjesta navedenoj studiji o Joyu trubadura ne navodi točni broj ovih *Cahiersa du Sud*.

Ipak i arapska teza dala je već rano povod za skepsu i prigovore (Schlegel, Renan). Kako bijaše moguće da se dvorsko lirsko pjesništvo najprije pojavilo u Limousinu i Poitouu, a ne u Septimaniji? Kako to da pjesništvo istog nadahnuća nije nastalo najprije u Aragonu, Portugalu i Kataloniji, zemljama koje su izravnije bile podložne utjecajima Juga?⁴

Arapsku tezu nije prihvatio ni Leo Spitzer,⁵ a veoma argumentirano ju je odbio i već spomenuti znanstvenik Dmitrij Scheludko u raspravi »*Beiträge zur Entstehungsgeschichte der altprovenzalischen Lyrik. Die arabische Theorie* (Archivum romanicum, XII 1920, 30 sq.⁶).

Suvremeni francuski povjesničar Jacques le Goff dovodi također u sumnju arapski utjecaj na oblikovanje trubadurskog pjesništva,⁷ dok Henri Davenson, *Les Troubadours* (Paris, izd. Génil 1961) odbacuje i arapsku i Rougemontovu katarsku tezu i oštro kritizira Jeanroya-a.

Na genezu trubadurske lirike moglo je snažan utjecaj izvršiti također i latinsko pjesništvo u srednjem vijeku. Tako je nastala *latinska* teza, zahvaljujući istraživačima latinskog pjesništva, njegove ritmike i njegovih rodova (G. Meyer).

U studiji »*Beiträge zur Entstehungsgeschichte der altprovenzalischen Lyrik. Die mittellateinische Theorie* (Archivum Romanicum, XV, 1931, 137 ss). Scheludko je nastojao dokazati da se retorika trubadura ni po čemu ne razlikuje od latinske retorike u srednjem vijeku. Ipak, on se u svojim konačnim stavovima kritički distancira kako od arapske, tako i od latinske teze, da bi sumarno zaključio: mentalitet latinske civilizacije nije ostavio u Okcitaniji značajnije tragove kao u svim ostalim romanskim zemljama. S druge strane pak, ako su latinske književne tradicije i izvršile određene utjecaje na romansku versifikaciju, u poeziji trubadura one nisu naročito zamjetljive. ako u nekima od *cansos* sjećanja na antičke pisce, osobito na Vergilija, Seneku ili Ovidija, i nisu rijetka, takve reminiscencije zato ne moraju ipak biti pripisane neposrednoj primjeni klasičnih autora, već prije »učenoj tradiciji«. U svakom slučaju, one su daleko od toga da su na genezu dvorske poezije mogle imati determinirajući utjecaj, i, gotovo je sigurno da »provansalsko pjesništvo svoje rođenje ne duguje klasičnoj poeziji.«

Scheludko je bio u pravu. Klasično latinsko pjesništvo nije na dvorsko odnosno na trubadursko pjesništvo imalo osobito presudan utjecaj. Međutim, njega je imalo umotvorstvo »prokletih pjesnika« srednjeg vijeka. Bili su to *clerici vagantes* ili *clerici vagi*, *vagi scolares*, deklasirani duhovnici, propali studenti i boemi koji su provodili život žonglera, prosjaka i lakrdijaša lutajući zemljom i krajevima. Pisali su na latinskom jeziku pjesme o čulnoj

⁴ Usp. Pierre Bec, *Petite Anthologie de la lyrique occitane du Moyen âge*. Avignon 1962, 17.

⁵ Leo Spitzer, *Études de Style*, Gallimard 1970, 130-131.

⁶ Detaljnije o tome u našem članku *Osnovni problemi . . .*, 367, 368 i 368/5.

⁷ V. pobježe »*Osnovni problemi . . .*« 368, 368/6-369.

ljubavi, vinu i igri. Njihova društvena satira nije štedjela nikoga, ni pohlepne i škrte svećenike, ni neobrazovane vitezove, ni surove seljake. Dvanaesto stoljeće bijaše zlatno doba tih lutajućih pjesnika koji su na vladarskim i kneževskim dvorovima bili rado prihvaćani.⁸ Stanovite tematske sličnosti u stvaralaštvu trubadura i vaganata ne podliježu nikakvoj sumnji. Međutim, to još nije dovoljno uvjerljivi dokaz da južnofrancuska lirika svoje početke ima u toj vrsti pjesništva. O tom pitanju nije još napisana nijedna iscrpna studija i zato u istraživanjima ove teme ne može biti još ni danas zaobidena studija Holma Süsmilcha (1917) pod naslovom *Die lateinische Vagantenpoesie des 12. u. 13. Jahrhunderts als Kulturerscheinung*.⁹

Napori branitelja latinske teze (H. Brinkmann, A. Monteverdi, J. Wettstein i drugi) doprinijeli su otklanjanju neizvjesnosti u nekim pitanjima konteksta o kojemu je riječ. Jer, kako zaključuje Camproux u prvom djelu (navedenom ovdje u bilj. 2, str. 119), srednjovjekovno latinsko pjesništvo i djelo trubadura ne dijeli ona provalija koju rado zamišljaju pristalice ideje o »čudesnom rođenju modernog pjesništva.«

Latinskoj tezi, čiju varijantu predstavlja, srodna je liturgijska teza koju je prvi razradio H. Spanke u svojim radovima iz 1935. godine. Njezina je temeljna ideja da lirsko pjesništvo trubadura potječe od oblika srednjovjekovnog kršćanskog pjesništva, i to iz Limousina, prvog središta iz kojega se širila okcitanska lirika. U to vrijeme u Limousinu je djelovala glasovita opatija Saint-Marcial u Limoges, jednom od najvećih centara liturgijskog pjesništva. Za jugozapadnu Francusku Limoges je imao isto značenje što ga je za istočnu Švicarsku i južnu Njemačku imao samostan St. Gallen. Uz rano duhovno pjesništvo u Saint-Marcialu se gajila i svjetovna lirika, razvijala glazba i latinske himne su se tu prenosile na narodni jezik i prilagođavale pučkoj jezičnoj upotrebi. Tako je u Južnoj Francuskoj narodni jezik, najkasnije u XI. stoljeću, slavio svoj ulazak u liturgiju koja se sve do tada služila na latinskom jeziku.¹⁰

J.-B. Beck je dokazao da su modulacije gregorijanskih melodija jedini uzorci srodni trubadurskim napjevima, dok Spanke u svom članku iz godine 1944. piše: »Kada se 'trotadores' prometnuše u 'trobadores', tj. napustiše latinski kako bi svoja djela pisali na okcitanskom jeziku, njihov posao više nije bio težak. Oni su osvojili metričke principe, strofičke tipove umjeća *conductusa*.«

Glazba trubadura bila bi isključivo liturgijskog porijekla. Bila bi to najkraća definicija osnovne pretpostavke liturgijske koncepcije o genezi južnofrancuske lirike.

Na prigovor koji se može uputiti navedenoj tezi i koji je zasnovan na protucrkvenom karakteru nekih pjesama Vilima IX. Reto R. Bezzola daje

⁸ Najčuvanija zbirka ove poezije su *Carmina burana* iz XII. stoljeća. Njihov najpoznatiji rukopis potječe iz samostana Benediktbeuern i čuva se u Nacionalnoj knjižnici u Münchenu.

⁹ *Beiträge zur Kulturgeschichte des Mittelalters und der Renaissance. Herausgegeben von Walter Götz, Bd. 25, Leipzig und Berlin 1917.*

¹⁰ Max Pfister, *Die Anfänge der alprovenzalischen Schriftsprache, ZRPfH, 1970, Bd. 86, Heft 3/4, 317, V. i »Osnovni problemi...«, 369/9.*

sljedeći relativno izravni odgovor: dobro poznati antiklerikalizam Vilima IX. samo osnažuje liturgijsko porijeklo okcitanskog lirskog pjesništva. Vilim IX. je tvorac dvorske, svjetovne i svjetske mistike temeljene na »kultu gospe« (domne). Taj trubadur je glasnik društva koje se počinje oslobađati pod utjecajem Roberta Arbrisselskog, osnivača poznatog reda Fontevraulta, duh mondene čulnosti i potiskivanje zdrave crotike počinje pretočiti u dvorsko društvo, običaje i život.

«Domna fai gran pechat mortal;
Que no ama cavalier leal;
Mas s'ama monge o cleargal
Non a raizo:
Per dreg la deur'hom cremar
Ab un iezo.»

(Smrtni grijeh čini gospa koja ne ljubi čestitog viteza, već redovnika ili svećenika. Ona pameti nema: zato je s pravom treba sažeći nagorjelim drvom).

Na granici između latinske i liturgijske teze kreće se teorija o vjerskim, neoplatonskim i denaturaliziranim kršćanskim utjecajima na trubadursku poeziju. Takvu teoriju sadrži Wechslerova studija *Das Kulturproblem des Minnesangs, Minnesang und Christentum*, Halle 1909 g. U njoj se naglašava da su trubaduri bili »kultivirani pjesnici«, kršćanski i skolastički obrazovani. Međutim, njihovi ljubavni osjećaji prema dami, obično udatoj ženi visoka roda, bili bi samo privid i obmana.

Drugi jedan istraživač, H. Brinkmann, u *Entstehungsgeschichte des Minnesangs* 1926 g., polazi od dvostrukosti trubadurskog pjesničkog nadahnuća, koje bi prema ovom autoru dakle imalo dva izvora. Jedan bi bile kršćanska misao i kršćanska osjećajnost, koje je trubadurima usadila pjesnička tradicija Angersa u kojemu je cvjetala klerikalna ljubavna poezija. Drugi bi izvor pak bila monderna erotika, koju su predstavljali vaganti.

Knjiga Diega Zorzija o *Vjerskim vrijednostima u provansalskoj književnosti* (1954) razvija misao o vjersko-religioznoj duhovnosti trubadurske lirске poezije u cjelini. Između ostalog, ovaj istraživač navodi da trubadurima moderne mistične teologije i da se ponajbolja djela okcitanskih liričara u svojim počecima napajaju na mističnom trojstvu, na što upućuje i zahtjev da se čovjekova ljubav uskladi s ljubavlju prema stvarima i živim bićima.

Iz sasvim drugog ugla promatranja problemu je pristupio portugalski znanstvenik Rodrigues Lapa. U svojoj iscrpnoj studiji *«Das origens da poesia lirica em Portugal na idade média»* (*Historia da lingua e da literatura portuguesa*, I, Lisabon 1929) i *Liçôes de literatura portuguesa. Epoca medieval* (4. izd., Coimbra 1956) on početke trubadurske lirike pokušava tražiti u galeoportugalskom lirskom pjesništvu.¹¹

¹¹ «Osnovni problemi . . .» 370, 370/10; Jean-Marie D'Heur, *Troubadours d'oc et troubadours galiciens-portugais. Recherches sur quelques échanges dans la littérature de l'Europe au moyen âge*. Paris. Fond. Gulbenkian 1973 («Cultura mediev. e moderna», 1); Rosa María Menacal, *The Singers of Love: al-Andalus and the Origins of Troubadour Poetry*, Philadelphia,

Katarska teza švicarskog filozofa i esejista Denisa de Rougemonta taj isti problem smješta u novu tematsku perspektivu: *trubadursko pjesništvo bilo bi rođeno u atmosferi katarskog krivovjerja odnosno ono je u njemu našlo bar svoje nadahnuće*. Ova koncepcija ima svoju utemeljenost na činjenici da su se katarsko krivovjerje i *cortezia*, ljubavnodvorska civilizacija i kultura, razvijali u isto doba, tj. u XII. stoljeću i na istom teritoriju, u Okcitaniji.¹² Trubaduri dođue nisu nikada izričito odavali svoje poznavanje katarskog svjetonazora jer su kao srednjovjekovni ljudi svoj način mišljenja usmjeravali simboličnom poimanju svake stvari, izbjegavajući konceptualno prevodenje kao suvišno. »Ispreplićem riječi neobično tamne, obojene, misleno mislene . . .«, piše trubadur Raimbaud d'Orange. A. Mareabru(n): »Mudrim držim bez sumnje svakoga tko u mojoj pjesmi odgonetne što znači pojedina riječ«. Cijela škola *trobar clusa* (prikrivenog, mračnog pjesništva) temelji se na simbolima koji su često praćeni alegorijama i imaju kriptografičko značenje (*Ljubav i Zapad*, str. 93, 94).

Rougemontova teza može potaknuti dvije vrste proučavanja: 1. samo pitanje utjecaja katarstva na umjetničko stvaralaštvo trubadura na osnovi zajedničkog životnog prostora i postojanja u istom vremenskom razdoblju i 2. mogućnost utjecaja *ne samo katarskog nego i njemu srodnog dualističko-manihejskog pokreta bogumilstva u balkanskim zemljama na to isto stvaralaštvo*. Tako se ona proširuje jednom novom dimenzijom i ujedno produbljuje jednim novim pogledom na fenomen trubadurske umjetnosti u širem povijesno-kulturološkom prostoru u kojemu se približavaju i – što valja još istraživati – možda čak i dodiruju zapadno-okcitaniska i istočnobalkanska duhovna sfera u srednjem vijeku.

U posljednje vrijeme evropski su okcitanolozi i romanisti dali poneke škrte ocjene i o katarskoj tezi.

Na kolokviju održanom 1965. god. u okvirima »Desetljeća Međunarodnog Kulturnog Centra u Cerisy-la-Salle-u« (*Décades du Centre Culturel International de Cerisy-la-Salle*) raspravljalo se o ulozi katarskog pokreta u procesu stvaranja poimanja dvorske ljubavi.¹³ Na različitim pozicijama

Univers. of Pennsylvania Pr., 1979 (strojopisna disertacija), / *Ann Arbor Microfilms*, 79-19492; Olivia Erwin, *Provençal Troubadours and the »cantigas d'amor«; (Similarities and Dissimilarities between the Galician-Portuguese »cantigas d'amor and the Provençal »canço« – Binghamton, State Univers. of New York Pr., 1981 (strojopisna disertacija) / *Ann Arbor Microfilms*, 81-21170/.*

¹² Rougemont je razradio katarsku tezu u svojoj slavnoj knjizi *L'Amour et l'Occident*, Librairie Plon, Paris 1939 (1. izd.), kod nas *Ljubav i Zapad* u prijevodu Mirjane Dobrovič, Zagreb 1974; o Rougemontovoj tezi v. naše radove: »Osnovni problemi . . .«, 371-374; *Katari-bogumili-trubaduri. Radovi FF Zadar. Razdio filoloških znanosti* (8) 1974/1975, Zadar 1975, 135 i 150-156; *Katari-bogumili-trubaduri* (modificirana tema), *Makedonska Akademija nauka i umjetnosti. Bogumilstvo na Balkanu vo svećinata na najnovite istraživanja*, Skopje 1982, 143-150; »Les bogomiles des Balkans et leurs relations avec la France méridionale«, *Annales de l'Institut français de Zagreb* 1988, 166-174; *Rougemontova katarska teza u svjetlu jedne statistike*, *Radovi FF, Zadar. Razdio filoloških znanosti* (17), 1987/1988, Zadar 1988, 263-279.

¹³ Referate i rasprave sa Kolokvija su izdali: Maurice de Gandillac i Edouard Jeanne u posebnom svesku pod naslovom *Enretiens sur la Renaissance du 12e siècle (Décades du*

su se nalazile teza Denisa de Rougemonta o vjersko-heretičkom karakteru okcitanke lirike s jedne, i s druge strane, argumentacija Renéa Nellija koji se suprotstavljao idejama o vezi katarstva sa svjetskom ljubavnom poezijom XII. stoljeća. Sudionici u Kolokviju su gotovo jednodušno zauzeli stav odstojanja prema Rougemontovim tezama. Ostalo se je na tome da je moguće govoriti o stanovitoj općoj terminološkoj uspodnosti između ljubavnih koncepcija na vjerskom i književno-svjetovnom području, ali isto tako i o jednoj posebnoj sažetoj raščlambi, koja vodi ka izvornosti književnih fenomena, u ovom slučaju, okcitanke lirike, kao i ljubavnih koncepcija u dvorskom romanu. Istaknuta je potreba pažljivog dopunjavanja književno-estetske tipologije u cilju objektivnijeg pristupanja raščlanjivanju veza i njihovih utjecaja na književno stvaralaštvo. Kolokvij je ponudio polemičko-informativnu građu (referati M. Davyja i Javeleta) bez novih izvornih kritičkoznanstvenih pristupa pojedinim temama (Kellermann i Payen).

Charles Camproux u svojoj već citiranoj studiji, na str. 162-164, proglašava katarsku tezu i vraćanje na indijsku erotičku mistiku, kao što su to učinili de Rougemont i Mircea Eliade, nepotrebnima. On ipak priznaje da je utjecaj Zoroastra, proroka religije čiste ljubavi, bio veoma jak u mediteranskom bazenu. Taj okcitanolog drži za vjerodostojnije mišljenje Reta R. Bezzole o utjecaju pustinjaka Roberta od Arbrissela na razvitak tema o *fin'amorsu*.¹⁴ Suvremenik prvog trubadura grofa i vojvode Vilima IX. Akvitanskog, Robert od Arbrissela je propovijedao da istinska čistoća izvire iz prisnog prijateljavanja sa ženama. Zato je članovima i članicama reda Fontevraulta, što ga je utemeljio, preporučivao prisno druženje među spolovima. O tome svjedoče pisma Marbodea, biskupa rennskog, i Geofroya, opata Svetog Trojstva u Vendômeu. Marbode i Geofroy pozivaju se na glasine koje su kružile zemljom, da je Robert, slijedeći primjer nekih istočnjačkih asketa, osobito sirijskih, omogućavao članovima svoga reda takav promiskuitet da je ženama dozvolio da s njim žive u najvećoj prisnosti, čak i da dijele s njim postelju kako bi mogao da potvrdi svoju duševnu nadmoć nad svakim čulnim iskušenjem i kako bi okajao svoje stare putene grijeha. Samo jedno mjesto iz poznatog Marbodeova pisma: *Mulierum quibusdam saepe privatim loqueris et earum accubitu, novo quodam martyrii genere cruciaris*. (Ti sasvim sam imaš brojne veze sa stanovitim ženama i, spavajući s njima, razapišnješ se na križ kao neki takoreći novi mučenik).

Ako je vjerovati Marbodeu, Robert od Arbrissela je oponašao istočnjačke askete. Iz toga se može zaključiti da je on kao zapadni kršćanin i

Centre Culturel International de Cerisy-la-Salle, nouvelle série 9), Paris 1969. V. recenziju Wallera Hauga u: *Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Literatur*. C. Band. Heft 1-2, 1971, 1. Quartal 33-36.

¹⁴ Reto R. Bezzola, *Les Origines et la Formation de la Littérature courtoise en Occident (500-1200). Deuxième Partie. Tome II*. Paris 1960, 275-292. Usp. i studiju o Vilimu IX. istoga autora u: *Romania* LXVI, 1940, 145-237. V. također Jacques Dalarun, *La véritable fin de Robert d'Arbrissel (d'après une pièce inconnue du dossier hagiographique)*. *Cahiers civil. médiév.*, XXVII 4. 1984, 303-317.

mediteranac mogao donekle poznavati i slučajeve Pavla iz Samosate, biskupa antiohijskog, ili svećenika Leoncija iz Antiohije, koji je živio s lijepom redovnicom Eristolijom, zbog čega su ga njegovi nadležni optuživali. Leoncije se osakatio da bi dokazao čistoću svoga života i života mlade redovnice. Kasnije on postaje biskupom antiohijskim, a glas o njegovoj svetosti legendom. Povjesničari navode još i druge slične primjere. Od trubadura Montanhagola, začetnika teorije o čistoći koja izvire iz ljubavi, do prvih trubadura, od potonjih do Roberta od Arbrissela i njegovih sljedbenika, od Roberta do istočnjačkih kršćanskih asketa, od njih do asketa Irana i Indije možda postoji uzlazni kontinuitet i upravo to može objasniti da je ljubav trubadura od svojih prvih početaka ispoljavala čisti erotički karakter.

Suvremeni trubadurolog Pierre Bec smatra da je bez svake sumnje pretjerano trubadursku liriku dovesti u suviše usku vezu s pojavom katarstva, kao što je to učinio Denis de Rougemont u svojoj knjizi *Ljubav i Zapad*, isto tako i suštinu *fin'amors* ili bretonskih romana isključivo povezati s nekom katarskom ili albiškom svijesti. Ipak, kao što to zapaža i René Nelli, ta ljubavna etika koja je pod znakom poezije oslobadala čovjeka vraćajući mu ponovno vjeru u njegovu prirodu, to »podneblje slobodne misli«, ta »mistika bez natprirodnoga« – sve to duboko je prevrtničko sa socijalnog i vjerskog stajališta. Čak i da nisu bili katari, trubaduri su gotovo svi bili sljedbenici tog ljubavnog krivovjerja, koje je kod nekih među njima, primjerice kod Montanhagola, poprimilo oblik prave pobune protiv Rima.¹⁵

Jedan od najboljih suvremenih poznavalaca francuskog pjesništva srednjeg vijeka, Paul Zumthor, smatra da je ideja da su trubaduri živjeli nekada »u dosluhu« s katarima bez dokaza nabačena i da nije još položila svoj ispit. Po njegovu mišljenju, to isto vrijedi i za koncepciju J. Wilcoxa koji se zalaže za teoriju o utjecaju kulta Djevice, koji se je međutim popularizirao tek kasnije i koji može da bude čak shvaćen kao propagiranje *cortezije* na razini spiritualnosti.

Zumthor pomišlja na tri moguća izvora južnofrancuske lirike.

Prvi, učene prirode, bio bi Ovidije i njegove pjesme, osobito *Ars amandi* i *Remedia amoris*, koje su u XII. stoljeću postale klasične školske pjesme.

Drugi izvor odnosio bi se na određenu klerikalnu tradiciju, koju tvore ljubavna pisma crkvenih ličnosti i redovnica (čuvana veza Abélarda i Héloïse pada u godine 1118–1120), a i na latinsku poeziju vaginata u kojoj se erotičke teme pojavljuju već početkom XI. stoljeća, ako ne još i ranije.

Treći izvor bi bili muslimanski, točnije andaluzijski utjecaji na viteško-dvorsku ljubav u Okcitaniji. Oni vode u prošlost ili u aviceniističko shvaćanje ljubavi, ili pak sežu natrag u arapsko pjesništvo prodahnuto kufističkim misticizmom. Ta teorija, kako misli Zumthor, izgleda iz većeg odstojanja

¹⁵ Pierre Bec, *nav. dj.* 20, 21.

najvjerojatnija. Ali, ona isto tako izaziva još ni danas riješene dileme s obzirom na razlike u jezicima i mentalitetima. Ma kakve da su prirode bili njegovi izvorni sastavni elementi, *fin'amors* se pokoravao zahtjevima i osobitim težnjama određene dvorske sredine objedinjavajući sve njih u jednu izvornu cjelinu.

Za većinu predloženih teza o postanku trubadurskog pjesništva karakteristično je to da one tu poeziju tumače kao rezultat utjecaja različitih i raznovrsnih duhovno-civilizacijskih kretanja i orijentacija. Nije uopće sporno da na razvitak svake umjetnosti mogu djelovati i najrazličitiji utjecaji, štoviše, oni su u mnogim slučajevima čak njezin nezaobilazni razvojni i stvaralački faktor i poticaj. Ni trubadursko pjesništvo nije moglo biti i ostati imuno prema djelovanju svih onih snaga u njegovu širem i općem kontekstu s kojima se bave pojedine prikazane teorije i teze. Ipak, i unatoč svemu, mi smatramo da istraživanje pretežno usmjereno na utjecaje znači više istraživanje razvoja i oblikovanja trubadurske poezije a manje otkrivanje i osvjetljavanje korijena njezine same geneze. Ujedno na taj način riskiralo bi se da trubadurska umjetnost bude svedena na status jedne »tvorevine utjecaja« bez ikakvog, ili, bez svoga izvornoga temelja. Takva metodologija gubi iz vida punu umjetničku smisao i *raison d'être* trubadurskog pjesništva i simplificira suštinu problema njegovih samih korijena i prvih početaka. Mi se zato zalažemo za drugi pristup rješavanju postavljenog pitanja, naime da u trubadurskoj umjetnosti treba sagledati originalni stvaralački čin i rezultat koji su bili stvoreni na tlu Okcitanije i rođeni iz njezina izvornoga duha i duhovnosti. Mi se pitamo: BEZ Okcitanije, jesu li trubaduri mogli uopće biti to što su oni *realiter* bili? Naš privremeni odgovor glasi: NISU.

Trubaduri su najrođeniji sinovi Južne Francuske. U njihovoj poeziji se mogu *prepoznati* i *rekonstruirati* elementarne značajke okcitanskog duha, temperamenta i mentaliteta. Jedino takva vrsta *rekonstrukcije* može voditi ka otkriću pravih izvora te pjesničke umjetnosti, njezinih duhovnih izvora, koji, da citiramo Goethea, kao svi duhovni izvori, »teku u venama jedne civilizacije« odnosno koji u duhu Spitzera predstavljaju različite organske manifestacije te same civilizacije.¹⁶

Kritička analiza do danas formuliranih teorija daje mogućnost da se uoči sljedeće: stare ili starije teze, primjerice pučkofolklorna teza ili možda i navedeni rad Jeana de Notredame iz XVI. stoljeća, koji nam je zasada nažalost nedostupan, ulaze u postavljeni problem dublje, temeljitije i direktnije. Nasuprot tome, novije i suvremene teorije su metodološki orijentirane prema jednom širem, sveobuhvatnijem kontekstu, konkretno prema analizi utjecaja, što je korisno sve dok se ne previdi činjenica da se u mnogim slučajevima uopće ne mora raditi o utjecajima, već da su moguće sasvim *slučajne podudarnosti* između analognih pojava i činjenica. Veliki okcitanolozi današnjice, Camproux, Nelli i drugi, uspješno objedi-

¹⁶ Leo Spitzer, *nav. dj.* u bilj. 5, 131/41.

njuju u svojim radovima poglede i shvaćanja kako starijih tako i novijih teorija odnosno njihovih autora.

Kao i duh Okcitanije, tako je i trubadurska umjetnost bila internacionalna, interrasna, kozmopolitska umjetnost. Trubaduri su bili građani svijeta po kojemu su putovali, šetali, lutali, hodočastili itd., svjesni da su oni njegova djeca i da je Okcitanija središnja os oko koje se okreće svijet. Trubadur Peire Vidal ne poznaje divnije zemlje od one što se prostire između Rhône i rijeke Vence i koju okružuje more i rijeka Durance i u kojoj blista čista radost: *Qu'om no sap tan dous repaire. cum de Rozer tro c'a Vensa. si cum clau mars – et Durensa. ni ont tant fins joie s'esclairer.* Zahvaljujući upravo njezinu svjetskom karakteru, trubadursko pjesništvo je moglo prodrijeti svuda, u svaku zemlju, u svaku dvorsku sredinu i u svaku duhovnu klimu. Samo iz takve kozmopolitske, sve barijere rušilačke umjetnosti, moglo je da se rodi zapadnoevropsko lirsko pjesništvo u srednjem vijeku. Samo u trubadurskoj poeziji prevladavaju darežljivost u darivanju ljepote misli, i mjera, *mezura*, bez koje po mišljenju trubadura prave ljubavi nema uopće. Te dvije vrline, uz convivenziju, odgovaraju čistim okcitanskim osobinama, svojstvima duha Okcitanije.

Pojam južnofrancuske convivenzije daleko je složeniji a da bi se mogao odnositi samo na prilagođavanje društvenim sredinama i zajednicama i saživljavanje s njima. U trubadurskoj poeziji posebnu ugodajnost stvara tip convivenzije s prirodom. Ovu pojavu rijetko srećemo u ostaloj srednjovjekovnoj poeziji a i u prozi: blizinu prirode, približavanje čovjeka prirodi.

Okcitanski liričari započinju mnoge svoje ljubavne *cansos* karakterističnim motivom »buđenja« ili »ulaska proljeća«, ili, sjedinjuju svoje najprisnije emocije i doživljaje s dotjeranim minijaturnim prikazima prirode. Takav postupak ima svoj temelj u načinu na koji su trubaduri poimali ideju koja je svojstvena *samo njihovom pjesništvu* i koja se izražava ključnom riječi *Joy (Joi)*. *Joy* je složen od mnogo značenja koja nisu sva još ni objašnjena. Najvažnija su tri sljedeća: osjećaj koji se razvija promatranjem ljepote žene i prirode; osjećaj koji se rađa iz zadovoljstva da se ljubi i, osjećaj sreće koji izvire iz obostrane zajedničke ljubavi. Ali *Joy* je i stvaralački poticaj i radost koju priroda umije pokloniti čovjeku kojemu se javlja i prikazuje osobito u trenucima njezina proljetnog oživljavanja i obnavljanja. Iz prirode *joy* crpe svoj životni polet. Već u pjesmama prvog trubadura javljaju se ovi naglasci: ». . . budući da vidimo kako nanovo cvjetaju livade i opet se zelene vrtovi, kako se potoci, izvori, povjetarci i vjetrovi svjetlošću pune, svakoga čovjeka neka ispuni radost zahvaljujući životnoj snazi koju on uživa.« *Joy* ima i tu moć da u poretku prirode sve mijenja, izmijeni. Tako se ističe čovjekova nezavisnost od nje i njegova volja za slobodom. Teško se može u drugim jezicima za ovaj pojam naći adekvatan izraz: on je isuviše izvorno-srednjovjekovni a kao prvo isuviše *izvorni okcitanski* pojam. Pjevajući o *joyu* trubaduri često pjevaju i o prirodi s kojom je on povezan tako neposredno i tako intimno da je čak i mijenja. O tome Bernard od Ventadorna:

*Tant ai mo cor ple de joya
 Tot me desnatura.
 Flor blanca, vermelh'e groya
 Me par la frejura,
 C'ab lo ven et ab la ploya
 Me creis l'aventura,
 Per que mos pretz mont'e poya
 E mos chans melhura,
 Tan ai al cor d'amor
 De joi e de doussour
 Per que, l gels me sembla flor
 E la neus verdura.*

(Moje je srce preplavljeno radošću da za mene sve mijenja svoju prirodu: zima mi izgleda kao bijeli, crveni i žuti cvijet, jer s vjetrom i kišom buja moja sreća; tako se moja pjesma uzdiže i zato je veća moja zasluga; u srcu imam toliko ljubavi i životne radosti i nježnosti da mi mraz izgleda kao cvijet, a snijeg kao zeleno lišće«).

Iako se motiv »ulaska« ili »buđenja proljeća« ne bi mogao isključivo svesti na svibanjske poganske svečanosti ili na kršćansko obnavljanje uskršnje radosti, *gaudium paschale*, u duhu folklorne i liturgijske teze, mi ne bismo ipak njihov utjecaj na taj motiv sasvim isključili kao što to čini Camproux na strani 173 svoga navedenog djela. Jer nije ni nevjerojatno ni nemoguće da su bar poneki trubaduri, ako već ne svi, imali priliku prisustvovati svečanostima na kojima su se u kolo uhvatile djevojke, žene i mladi *bacheliers* te igrajući u kuru pjevali pjesme s refrenom i brojnim ponavljanim riječima o dolasku proljeća. Bijahu to one poznate pjesme za ples ili balade, djelo bezimernih talenata. U jednoj od njih npr. »kraljicu travnja« čuva stari ljubomorni kralj, dok druge pjevaju o »svibanjskim kraljicama« kada su mladići sadili drvo svibnja na dan 30. travnja, kako se može čitati o tome u *Flamenci* (2673). »*Calenda maia*« ujedno znači i prvi maj i pjesma koja se pjeva na taj dan (*Flamenca* 3243). Zašto da nisu i trubaduri mogli upoznati folklorne običaje prakticirane u Okcitaniji pa čak se njima i nadahnjivati? To su oni mogli, i takvo poznavanje je moglo utjecati i na njihovo dublje poniranje u ugodajni svijet prirode što su ga oni doživljavali i oživljavali na samo njima svojstveni način.

Usvojiti duh ma otkuda on strujio. U tome bijaše suština ne samo drevne okcitanske tradicije nego također i mondenog svjetonazora okcitanskih pjesnika ljubavi. Udisati vjetar Provanse značilo je udisati duh slobode i živjeti savršenim životom. »*Ab l'al'en tir vas me l'aire. qu'ieu sen venir de Proensa*« glasi početak divne *canso* Peirea Vidala.

U doba kad se francuski Sjever još propinjao u uzdama feudalizma germanskog porijekla, na francuskom Jugu usprkos kristijanizaciji i dalje je istrajavala drevna poganska tradicija, koja je svoje duboke korijene, između ostaloga, imala i u relativno neokrnjenom nasljeđu romanizacije. Znakovi takvog stanja se javljaju u načinu posjedovanja zemlje i, kako neki povjesničari tvrde, dok su na Sjeveru s vremenom polako nestajali, na Jugu se broj alodijalnih posjeda stalno povećavao do te mjere da je utjecao i na stvaranje novih društvenih odnosa. Temu pjesme o Girartu

iz Roussillona čini suparništvo između karolinških sizerena i predstavnika velikaških obitelji na Jugu u Burgundiji, posjednika slobodnih imanja i zemljišta koja oni žele pod svaku cijenu zadržati.

Način na koji se u Okcitaniji prakticiralo pravo prvorođstva svjedoči također o demokratizaciji feudalnog poretka u tom prostoru. To su pravo uživali samo veliki feudi, dok su mala lena bila ravnomjerno podijeljena između djece odnosno potomaka. Ukratko: na Jugu Francuske srednjovjekovni feudalni sistem bijaše elastičniji i tolerantniji nego na njezinu Sjeveru. U takvoj atmosferi je mogao da se odvije proces postepenog preobražavanja feudalnog društva u dvorsko društvo u kojemu je središnje mjesto zauzimala žena. Njezin položaj sažeto karakterizira već spomenuti portugalski istraživač Rodriguez Lapa u svojim *Lições de Literatura Portuguesa* navodeći da je u Okcitaniji žena nasljeđivala i posjedovala svoju ličnu imovinu, kojom je smjela raspolagati neovisno o suprugu. Ta u pravnom pogledu ravnopravnost, koja je bila rezultat utjecaja justinijanskog prava u Okcitaniji, utjecala je presudno i na postanak i razvitak trubadurske kulture koja je u svojoj suštini bila feminina kultura. Toliko o tome Rodriguez Lapa. Prema tome, u Okcitaniji razvila se jedna osebjuna emancipacija žene u srednjem vijeku i ne mali broj ne samo plemkinja nego i građanki isticalo se kao samostalne upraviteljice dvoraca ili kuća, političke i vjerske vođe pa čak i kao braniteljice zankova i tvrđava. Na skupu u Pamiersu iz godine 1206, u raspravi koja se vodila između katoličkih poslanika i sljedbenika katarata, sudjelovalo je i nekoliko okcitanskih dama, kao npr. Esklarmonda s objema svojim snahama, Filipa, Indija iz Fanjeauxa i još neke druge plemkinje.

Kult žene nalazi se u središtu kako same egzistencije pjesnika ljubavi, tako i same njihove pjesničke umjetnosti. U toj potonjoj on je ustoličen na visokom pijedestalu i u širokom rasponu od galantne ljeporječivosti do nepatvorenih emocija i vrhunaca mistikom prožimanog obožavanja. Novi tip ljubavi, što ga trubaduri sami nazvaše *fin'amors*, kao i *joy* predstavljaju najoriginalnije kreacije njihova individualna nadahnuća. S *fin'amorsom* oni su stvorili sistem novih estetskih pravila i vrijednosti, s *joyem* pak zacrtali su pravce i tokove njihova vlastitog bioritma. Cilj dvorske ljubavi naime ne bijaše u zadovoljavanju čulne želje, nego naprotiv u njezinu nezadovoljavanju odnosno neispunjenju koje se smatralo dokazom prave ljubavi. »Moja me dama iskušava i zavodi kako bi znala na koji način je ja ljubim«, naglasio je već Vilim IX, prvi trubadur. Cilj *fin'amorsa* je bio postizavanje dvorskih vrlina, kao što su *mezura*, *pretz*, *valor*, *largueza*, *fizeltat*, *jovent* itd.

U nekim svojim crtama ovaj tip ljubavi je bio srodan s drugim tipom, zastupljenim u arapskom lirskom pjesništvu u XII. stoljeću. Bila je to ljubav *čudhrî*, nejasna, hipotetična postanka. I ona je idealizirala ženu i propovijedala smrt od ljubavi iz pretjerane čednosti. Teme koje su obrađivali pjesnici ljubavi *čudhrî* podsjećaju na one o *fin'amorsu*. To su u prvom redu: žena obožavana uz strogo obuzdavanje čulnog nagona, zatim tajni razgovori na mjesecini i pod zvijezdama noći, ljubavnikova lutanja poslije

rastanka, konačno, njegov prekasni povratak k dragoj, koja će umrijeti, a on poslije nje.

Motivi kulta žene u Okcitaniji i u arapskomuslimanskom svijetu nisu ipak istovjetni odnosno isti. Jedna od značajnih, ako ne i osnovnih razlika, sadržana je u različitom društvenom položaju okcitanke i muslimanske žene u srednjem vijeku. Dok su Okcitanke, kao što je bilo rečeno, bile uključene, bar u stanovitom broju, i u javni život, Koran ženi zabranjuje svaku javnu djelatnost, svaki pravi i puni društveni život. Žena je bila vezana za jednu određenu društvenu strukturu koja joj je nametala isključivu ulogu gospodarice u kući i odgajateljice djece. Skup poput navedenoga u Pamiersu u arapskom je svijetu bio nezamisliv i neostvariv. Ipak, i Okcitanke i Muslimanke su dijelile jedna s drugom i jedan zajednički dio sudbine. U srednjem vijeku, kako na Istoku tako i na Zapadu, institucija braka bijaše zasnovana prvenstveno na materijalno-ekonomskim interesima, ne uzimajući u obzir nikakve intimne osjećaje i emocije. U muslimanskoarapskom svijetu kćer su udavali roditelji ili stariji brat, ujak, stariji rođak itd. za čovjeka kojega su oni njoj našli i izabrali, često i bez njezina znanja a ponajčešće i protiv njezine volje. Danas se pretpostavlja da su i *fin'amors* i ljubav čudhri nastale kao reakcija na takvo stanje kao i iz opsesivne čežnje za pravom, »idealnom« ljubavi. Valja istaći još i sljedeće: za ljude srednjeg vijeka stvarnost je bila crna i bijela, bez prijelazne sredine. Njihovom mišlju i ponašanjem je vladao još uvijek stari dualističko-manihejski pogled na svijet. Čovječanstvo je živjelo razapeto između boga i đavla koji se mogao svakog časa pojaviti svakom čovjeku kao zavodnik ili kao progonitelj. Usprkos vjernosti katoličanstvu u duši ljudi je tinjala skepsa u svemogućnost i svemoć konačnog spasenja u nekom drugom boljem životu. Drugim riječima, proces kristijanizacije razvijao se na jednom poganskom podslouju koji je u Okcitaniji bio osobito čvrst. Arapsko-andaluzijski svijet je svoje religiozno i moralno opredjeljenje jedinstveno nalazio i našao u učenju Korana; kristijanizirana, ali u dnu svoje svijesti neznabožačka Okcitanija nije mogla svojim stanovnicima osigurati takav čvrsti vjerskoideološki putokaz i oslonac. Mjesto toga ostavila im je u nasljeđe jedan teški permanentni unutrašnji rascjep na kojemu se temelji i cijeli paradoks *fin'amorsa*, njegov cijeli *Lügencharakter*, da se poslužimo Meinersovim izrazom, iz čega proizlaze i mnoge proturječnosti, kolebanja i emocionalne neujednačenosti u poetskom zapisu i lirskom iskazu mnogih trubadura, budući da ni oni nisu mogli ostati poštedeni od utjecaja prastarog vjerskog i duhovnog nasljeđa. Isto tako je zjapila provalija između kodificirane, rafinirane dvorske kulture i svakodnevnice stvarnosti u srednjem vijeku.¹⁷

¹⁷ Iluzija je misliti da je dvorska kultura dala osnovni ton općem ponašanju i ophodanju među ljudima, a posebno između čovjeka i žene. Unatoč kultu žene u uskim dvorskim sredinama svakodnevnica je bila bremenita svirepostima, zločinima i zločudnim ispadima od kojih su upravo žene teško stradale. Njemački istraživač srednjeg vijeka, koji je živio u doba prosvjetiteljstva, Christoph Meiners u svom djelu *Geschichte der weiblichen Geschlechts Teil II*, Hannover 1799, na str. 59-60 piše, da plemenite žene i djevice u srednjem vijeku nisu nikada bile toliko otimane, pljačkane i obečlašćivane kao u doba najvećeg procvata

Na kraju, smatramo da proučavanje ovdje postavljenog problema može unaprijediti također i sustavno istraživanje jezika trubadura, koji pod slojevima zgusnutih simbola, metafora i ključnih riječi preslikava najrazličitije i ne uvijek jasne pojmove, ideje i tajne poruke.¹⁸ Tako primjerice još ostaje da se ispita u koliko je mjeri jezik trubadura izražavao mističnu i tajnovitu misaonost viteških redova, odnosno u koliko je mjeri bio nadahnut jezičnom simbolikom ezoterične filozofije viteštva. Köhlerovi radovi sadrže pertinentne dokaze o ulozi koju je u formiranju trubadurske lirike odigralo viteštvo, osobito niže viteštvo.¹⁹

Trubaduri su pisali na jednoj vrsti *koinè* koja na prvi pogled djeluje izvještačeno. Njihova umjetnost je čas jasna i melodiozna (*trobar leu*), čas bogatija (*trobar ric, prim*), ili mračna (*trobar clus*), međutim ona ni u kojem slučaju ne nastavlja antički klasicizam. Ni sve tri vrste *trobara* nisu još uvijek jezično-stilistički cjelovitije i dovoljno osvjetljene. Vjerujemo da će i takva vrsta istraživanja omogućiti nova tumačenja mnogih jezičnih, osobito semantoleksičkih pitanja koja su za bolje razumijevanje trubadur-

viteškog staleža. Kad su neobuzdani ratnici osvojili gradove i utvrđene zamkove, zajedničko ratno pravo im je dopuštalo da siluju žene i djevice i, nakon što su ih obečastili, oni su ih veoma često i svirepo ubili. V. i suvremeno kapitalno djelo Joachima Bumke'a, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im hohen Mittelalter*, I, II, München 1986, gdje se str. 558 u knjizi I *fin'amors* interpretira kao program, koji je s prilikama svakodnevce bio u oštroj suprotnosti i po kojemu je sve bilo drugačije: mjesto nasilja i razularenosti, elitno ponašanje prema propisima dvorske etikete . . . mjesto zapostavljanja i zloupotrebljavanja žene, nove uloge u igri. V. još Georges Duby, »Les femmes et la révolution féodale«, *Pensée* CCXXVIII, 1984, 5-15; Dietmar Rieger, »Le motif du viol dans la littérature de la France médiévale entre norme courtoise et réalité courtoise«, *Cahiers civil, médiév.*, XXXI 3 1988, 241-267. O pravnom i društvenom položaju muslimanske žene u srednjem vijeku v. Roger Arnaldez, »Statut juridique et sociologique de la femme en Islam«, *Cahiers civil, médiév.*, XX 2-3, 1977, 131-143.

¹⁸ Svravnjen s brojem znanstvenostručnih djela o trubadurskom pjesništvu općenito, broj radova koji analiziraju jezik trubadura je relativno skroman. Kao temeljni i najcjelovitiji ističe se disertacija Mihaila Borisoviča Mejlacha, »Jazyk Troubadourosa«, Institut za lingvistik, Leningrad 1970. i Akademija Znanosti Moskva 1975. V. pohvalnu ocjenu i prikaz Charlesa Camprouxau: *Revue des langues romanes*, Tome LXXX, N° 1972, 1er Fascicule, 205-210. Ostale važne studije: R. Dragonetti, »Aizi et aizimen chez les plus anciens troubadours«, u: *Mélanges Maurice Delbouille*. Gembloux, Duculot, 1964, t. II, 127-154; G. Lavis, *Le vocabulaire affectif des trouvères: étude du réseau lexical joie l: douleur en ancien français*, Gembloux, Duculot, 1973. Ovaj rad razrađuje problematiku o kojoj je već pisao Pierre Bec u svom članku »La douleur et son univers poétique chez Bernard de Ventadour«, *Cahiers civil, médiév.* XI 1968 545-571 i XII, 1969, 25-33 (bez oznake broja u stručnoj literaturi iz koje prenosimo ovaj podatak); Glynnis M. Cropp, *Le vocabulaire cowtois des troubadours de l'époque classique*. Genève, Droz 1975 (»Publ. romanes et franç.« 135); Max Pfister, »La langue de Guilhelm IX, comte de Poitiers«, *Cahiers civil, médiév.* XIX 2, 1976, 91-113 i njemačka verzija, »Die Sprache von Guilhelm IX, Graf von Poitiers«, u: *Festschrift GOSSSEN*, Bern / Bruxelles 1976; Costanzo di Girolamo, »Trobar clus e trobar leu«, *Medioevo romanzo*, VIII 1981/83, 11-35. – O jeziku trubadura nešto i u studijama Zumthora, Guicettea, Lazara i drugih istraživača.

¹⁹ Erich Köhler, *Die Rolle des niederen Rittertums bei der Entstehung der Trobadorlyrik*, 1960; – »Observations historiques et sociologiques sur la poésie des troubadours«, *Cahiers civil, médiév.* VII 1964, 27-51.

skog pjesništva kapitalna i ključna, a do danas su riješena tek u obliku čvršćih ili labavijih, ponekad maštovitih, teško prihvatljivih hipoteza.

Do daljnjih istraživanja mi bismo provizorno zaključili, da je trubadursko lirsko pjesništvo po svom postanku izvorna južnofrancuska umjetnost, a trubaduri izvorni biološki produkt Okcitanije. Bila bi to osnovna misao naše *okcitanske* teze utemeljene na prvom mjestu na *okcitanском elementu u trubadurskom pjesništvu* koji se može *rekonstruirati*, a na koji smo ovdje mogli samo *grosso modo* ukazati.

Originalna umjetnost *trobara* bila je dakako obilježena i svim utjecajima s kojima je ne samo *mogla*, nego i *moral*a doći u dodir, tako s utjecajem arapsko-andaluzijskog pjesništva, južnofrancuskog folklor, latinskih liturgijskih obreda pa i katarskog pogleda na svijet.

Kao što je Dantea mogla roditi samo Italija, tako je trubadure mogla stvoriti samo Južna Francuska. Ti potonji, ponovit ćemo, na drugim geografskim dužinama i širinama ne bi mogli biti to, što su *realiter* bili: pjesnici *fin'amorsa*, ljubavi na okcitanski način.

Okcitanija i njezini pjesnici trubaduri tvore jedinstvenu izvornu biološko-generacijsku cjelinu.

Naposljetku, *kozmopolitski, internacionalni i interrasni* okcitanski duh u njegovim dubinama, preobrazio je pjesništvo trubadura u umjetnost istih kvaliteta i vrijednosti, u *kozmopolitsku, internacionalnu i interrasnu* pjesničku umjetnost.

Vera Gerersdorfer: A CONTRIBUTION TOWARDS THE STUDY OF THE ORIGINS OF TROUBADOUR POETRY

Summary

After a critical assessment of the main theses concerning the origins of troubadour lyric poetry from Diez to contemporary theorists, the author develops her Occitaniac thesis which she founds on historical and socio-civilizational phenomena characteristic for Southern France or Occitania, the homeland of the troubadours in the XII century. Pointing out *grosso modo* the essential features of the Occitaniac spirit and mentality that can be recognized and reconstructed in troubadour poetry, the author reaches these conclusions:

- according to its origins, troubadour poetry is the authentic poetic art of Southern France, originating in Occitania, the troubadours being its authentic offspring;
- this original art is marked by all the influences with which it not only could but with which it must have had come into contact: the influence of Arabic-Andalusian lyric poetry, the folklore of Southern France, Latin liturgic rituals and the Catharist conception of the world;
- within this art the cosmopolitan, international and interracial Occitaniac spirit is preserved in an authentic, original, pure and above all poetically sublimated fashion.